

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิต
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ
ในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*

Participatory Management for Restructuring Feed Corn
Production to Reduce Burning and Enhance Efficiency
in Mae Chaem District, Chiang Mai Province

พงศกร กาวิชัย, เกศสุดา สิทธิสันติกุล, สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล, อภินันท์ สุวรรณรักษ์, กริช สุริยะชัยพันธ์¹,
สิทธิชัย ธรรมชั้น², อาหนนท์ ยอดญาติไทย, ยุทธชัย ทีปการพงษ์ และณัฐพัชร์ วงศ์ชัยพาณิชย์³

Pongsakorn Kawichai, Katesuda Sitthisuntikul, Suriyajaras Techatunminasakul,
Aphinun Suvarnaraksha, Sittichai Thummakun, Krit Suriyachaipun, Arnon Yodyadthai,

Yuttachai Theepkanpong and Natthaphat Wongchaipanit

มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ประเทศไทย¹

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, ประเทศไทย²

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), ประเทศไทย³

Maejo University, Thailand

Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand

Highland Research and Development Institute (Public Organization), Thailand

Corresponding Author, E-mail: foon27@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลักและเชิงคุณภาพเป็นรอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 462 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มตัวอย่าง

*ได้รับบทความ: 15 กันยายน 2568; แก้ไขบทความ: 9 ธันวาคม 2568; ตอปรับตีพิมพ์: 6 มกราคม 2569

Received: September 15, 2025; Revised: December 9, 2025; Accepted: January 6, 2026

เกษตรกร 362 คน 2) ผู้มีส่วนกำหนดนโยบาย 30 คน ผู้นำชุมชน 30 คน 3) กลุ่มผู้นำเกษตรกร 10 คน 4) ผู้ประกอบการ 10 คน 5) นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ 10 คน และ 6) ภาคประชาสังคม 10 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติเชิงอนุมาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ คือ เกษตรกรมีความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.99) โดยต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.32) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสนใจ ได้แก่ การศึกษา จำนวนสมาชิกครอบครัวที่ช่วยทำการเกษตร และหนี้สิน โดยเกษตรกรที่มีหนี้สินมาก การศึกษาสูง มีพื้นที่เพาะปลูกมาก และเคยร่วมโครงการภาครัฐ จะมีแนวโน้มสนใจปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่า ในทางกลับกันเกษตรกรที่มีรายได้สูงหรือประสบปัญหาตลาด กลับมีความสนใจน้อยกว่า

2. แนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตรเพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ ประกอบด้วย โครงสร้างการบริหารจัดการ 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับพื้นที่ กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการจัดทำแผนที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดของหน่วยงาน และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ

คำสำคัญ: การจัดการแบบมีส่วนร่วม; การปรับโครงสร้างการผลิต; การลดเผา; พื้นที่สูง

Abstract

The objectives of this study were: 1) to analyze the restructuring of corn production for animal feed to reduce burning practices and increase efficiency in Mae Chaem District, Chiang Mai Province, and 2) to examine participatory management approaches toward restructuring corn production for animal feed to reduce burning and enhance efficiency in Mae Chaem District, Chiang Mai Province. The research employed a mixed-methods design, primarily collecting quantitative data supplemented by qualitative data. A total of 462 informants participated in the study, comprising: 1) 362 farmer samples, 2) 30 policymakers and 30 community leaders, 3) 10 farmer leaders, 4) 10 entrepreneurs, 5) 10 academics and experts, and 6) 10 civil society representatives. Research instruments included questionnaires, in-depth interviews, focus group discussions, and observations.

Data were analyzed using descriptive statistics, content analysis, and inferential statistics.

The findings revealed that:

1. Regarding the restructuring of corn production for animal feed to reduce burning and increase efficiency, farmers demonstrated a high level of interest in production restructuring (mean = 3.99), with government financial support identified as their primary need (mean = 4.32). Factors influencing their interest included educational level, number of family members assisting in agricultural activities, and debt burden. The analysis indicated that farmers with higher debt levels, higher educational attainment, larger cultivation areas, and prior participation in government programs showed greater propensity toward corn production restructuring. Conversely, farmers with higher income levels or those experiencing market-related challenges exhibited lower interest.

2. The participatory management approach for restructuring agricultural production to reduce burning and enhance efficiency consisted of a three-tier management structure: policy level, operational level, and area level. The strategy for fostering participation involved stakeholder mapping, alignment with organizational performance indicators, and the development of an integrated central data hub to support decision-making processes.

Keywords: Participatory Management; Agricultural Production Restructuring; Reduce Burning; highland areas

1. บทนำ

เนื่องจากปัญหาการเผาในภาคเกษตรและหมอกควันในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการเกษตรและมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1.7 ล้านไร่ โดยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 98 อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอนุรักษ์ และเขตอุทยานแห่งชาติ ขณะที่พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์เพียงร้อยละ 1.4 หรือประมาณ 23,815 ไร่ ซึ่งสร้างความท้าทายด้านสิทธิในที่ดินทำกินแก่เกษตรกรในพื้นที่ โดยข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของอำเภอแม่แจ่ม โดยจากข้อมูลพบว่า ในจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 136,401 ไร่ ให้ผลผลิตรวม 205,191 ตัน ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 720 กิโลกรัม และอำเภอแม่แจ่มเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากที่สุดในจังหวัด โดยมีเกษตรกรขึ้นทะเบียนเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กว่า 8,908 ครัวเรือน ทั้งนี้ลักษณะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในอำเภอแม่แจ่ม

มีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศ (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่, 2567)

ทั้งนี้ปัญหาการเผาในภาคเกษตรเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มและอำเภอใกล้เคียง โดยการเผาเกิดขึ้นทั้งเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและเพื่อกำจัดเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรหลังการเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการปลูกในรอบถัดไป ปัญหาการเผามีความรุนแรงมากในช่วงฤดูแล้ง จากรายงานสรุปสถานการณ์ไฟฟ้าและหมอกควันด้วยเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศปี 2567 อำเภอแม่แจ่มมีจุดความร้อนสูงถึง 228,115 จุดมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, 2567) สาเหตุหลักของการเผาในภาคเกษตร ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (การเผามีต้นทุนต่ำและรวดเร็ว) ระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) ลักษณะภูมิประเทศ (พื้นที่ลาดชัน) การขาดทางเลือกและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ประเพณีและความเชื่อ และกลไกตลาดและนโยบายที่ส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ธีรพงศ์ บริรักษ์, 2562) การเผาในภาคเกษตรก่อให้เกิดผลกระทบหลายด้าน ทั้งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศและสุขภาพ ทั้งการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ผลผลิตทางการเกษตรที่ลดลง และความขัดแย้งในสังคม (Muhammad Isa Abdurrahman, Sukalpaa Chaki and Gaurav Saini, 2020)

ที่ผ่านมา ได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและปัญหาหมอกควันในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มทั้งมาตรการทางกฎหมายและการบังคับใช้ (การประกาศห้ามเผา การตั้งจุดตรวจและลาดตระเวน การใช้เทคโนโลยีในการเฝ้าระวัง) การส่งเสริมทางเลือกและเทคโนโลยีการเกษตร (การส่งเสริมเกษตรปลอดการเผา การส่งเสริมการปลูกพืชทางเลือก การส่งเสริมการแปรรูปและเพิ่มมูลค่า) และการจัดการไฟฟ้าและการเผาในที่โล่ง (การจัดตั้งเครือข่ายและอาสาสมัคร การทำแนวกันไฟ การเผาตามกำหนดการ) (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, 2568) อย่างไรก็ตาม มาตรการเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การขาดความต่อเนื่องของโครงการ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และการไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Management) เป็นแนวคิดสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ติดตาม ประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน (นิพนธ์ พัวพงศกร, สุทธิภัทร ราชคม และกำพล ปั้นตะกั่ว, 2567) หลักการสำคัญของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การเสริมพลังชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกัน ความรับผิดชอบร่วมกัน และการบูรณาการความรู้และภูมิปัญญา การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตรสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการร่วม การจัดทำแผนชุมชน การจัดทำข้อตกลง

ร่วมการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่าย และการสร้างกลไกการสื่อสารและการจัดการความขัดแย้ง (แสงดาว กองใจ และคณะ, 2565, หน้า 387-397) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนา และประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายในระดับสากล (Reed, 2008, pp. 2417-2431) ที่แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ที่เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกันและการปรับตัวในบริบทของการจัดการแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ แนวคิดการจัดการแบบพหุระดับ (Multi-level Governance) ยังเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญ ในการทำความเข้าใจการประสานงานระหว่างระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับพื้นที่ (Hooghe, & Marks, 2001)

ดังนั้น ความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและการปรับโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน การวิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยค้นหาและพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสม พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนาระบบการผลิตที่ยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและการปรับโครงสร้างการผลิตที่ยั่งยืนและเป็นธรรม รวมทั้งการพัฒนาที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลัก และเชิงคุณภาพเป็นรอง รวมถึงในความสัมพันธ์กับการวิจัยที่แบบมีส่วนร่วม โดยสามารถแบ่งกระบวนการและวิธีการดำเนินการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2557)

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 100 คน โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่ม 1 คือ ผู้มีบทบาทกำหนดนโยบาย ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น จำนวน 30 คน (เจ้าหน้าที่อำเภอ 10 คน ท้องถิ่น 18 คน และเจ้าหน้าที่จังหวัด 2 คน) กลุ่ม 2 คือ ตัวแทนผู้นำชุมชน จำนวน 30 คน กลุ่ม 3 คือ ผู้นำเกษตรกร จำนวน 10 คน กลุ่ม 4 คือ ตัวแทนผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 10 คน กลุ่ม 5 คือ นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน และกลุ่ม 6 คือ ตัวแทนองค์กรภายนอกชุมชน จำนวน 10 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้รับการคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงโดยพิจารณาจากบทบาท ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ ซึ่งการเก็บข้อมูลใช้เครื่องมือ 3 ประเภท ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ทั้งนี้การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลเชิงคุณภาพเน้นหลักของการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครักเรือนเกษตรกรผู้ผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวนทั้งสิ้น 3,720 ครักเรือนจาก 20 หมู่บ้านใน 7 ตำบล ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 362 ครักเรือน การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของประชากรและกระจายสัดส่วนตามจำนวนหมู่บ้านในแต่ละตำบล โดยต้องเป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชหลักข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และเป็นเสาหลักครอบครัว (ครอบครัวละ 1 คน) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ฯ สามารถแบ่งผลการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. การวิเคราะห์การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกร มีลักษณะทางประชากรศาสตร์และสภาพเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนการผลิตอย่างชัดเจน เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 58.84 มีอายุเฉลี่ย 45.17 ปี โดยส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41-50 ปี ซึ่งเป็นวัยกลางคนที่มีประสบการณ์การทำเกษตรมาพอสมควร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปีมีเพียงร้อยละ 8.56 เท่านั้น แสดงถึงการขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ที่อาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของภาคการเกษตรในอนาคต ด้านการศึกษา พบว่าเกษตรกรร้อยละ 64.09 มีการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญในการรับรู้และนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่มาปรับใช้ ขณะที่สถานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วง โดยเกษตรกรร้อยละ 50.28 มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน และที่สำคัญคือ เกษตรกร ร้อยละ 83.15 มีภาระหนี้สิน โดยหนี้สินส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการลงทุนทางการเกษตรร้อยละ 74.59 สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการขาดทุนหรือผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนในระบบการผลิตปัจจุบัน นอกจากนี้ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชที่มีความเสี่ยงต่อการใช้ไฟสูงที่สุด ร้อยละ 96.41 เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของพืชที่หลังการเก็บเกี่ยวจะมีเศษซากลำต้นและใบแห้งจำนวนมาก ประกอบกับพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันบนที่สูง ทำให้การจัดการเศษซากพืชด้วยวิธีอื่นนอกจากการเผาเป็นไปได้ยาก

ส่วนระดับความสนใจในการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตร พบว่าเกษตรกรมีความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และพืชที่เสี่ยงต่อการใช้ไฟอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.99 สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรมีความตื่นตัวและพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาในระบบการผลิตแบบเดิม ความสนใจในระดับมากนี้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักรู้ของเกษตรกรต่อปัญหาที่เกิดจากการผลิตในรูปแบบปัจจุบัน ทั้งในด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และความไม่คุ้มทุนในการผลิต เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่าเกษตรกรให้ความสนใจสูงสุดต่อการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐ ด้วยค่าเฉลี่ย 4.32 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าเงินทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับเกษตรกรในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต เนื่องจากการลงทุนในระบบการผลิตรูปแบบใหม่ต้องใช้เงินทุนสูงในช่วงเริ่มต้น ไม่ว่าจะเป็นการปรับพื้นที่ การจัดหาพันธุ์พืชใหม่ หรือการลงทุนในเทคโนโลยีและระบบน้ำ รองลงมาคือความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีจากภาครัฐ ด้วยค่าเฉลี่ย 4.18 อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรตระหนักดีว่าการเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดใหม่หรือใช้ระบบการผลิตแบบใหม่จำเป็นต้องอาศัยความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม และประเด็นที่เกษตรกรให้ความสนใจ คือการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง ด้วยค่าเฉลี่ย 4.10 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทั้งในด้านการจัดหาปัจจัยการผลิตและการจำหน่ายผลผลิต รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ประเภทความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความเป็นไปได้ในการปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	3.96	0.877	มาก
2. ความสนใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน	4.03	0.858	มาก
3. ความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์	3.65	0.878	มาก
4. ความสนใจในการใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่	3.91	0.881	มาก
5. ความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีจากภาครัฐ	4.18	0.805	มาก
6. ความต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐ	4.32	0.775	มากที่สุด
7. ความสนใจในการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง	4.10	0.811	มาก
8. ความสนใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลผลิตทางการเกษตร	4.02	0.837	มาก
9. ความสนใจในการทำการตลาดออนไลน์สำหรับผลผลิตทางการเกษตร	3.79	0.875	มาก
10. ความพร้อมในการปรับตัวตามนโยบายการลดการเผาในพื้นที่เกษตร	3.93	0.915	มาก
(n = 362)	3.99	0.618	มาก

ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสนใจในการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตร พบว่า มีปัจจัยสำคัญหลายประการที่ส่งผลต่อความสนใจของเกษตรกรในการปรับโครงสร้างการผลิต ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยที่มีผลเชิงบวกและปัจจัยที่มีผลเชิงลบ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความสนใจในการปรับโครงสร้างการผลิต ได้แก่ ระดับการศึกษาของเกษตรกร โดยเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการปรับปรุงการผลิตมากกว่า เนื่องจากผู้ที่มีการศึกษาสูงมักจะมีความเข้าใจในประโยชน์ของการปรับปรุงและมีทักษะในการประเมินข้อมูลเชิงเทคนิคได้ดีกว่า ที่น่าสนใจคือหนี้สินกลับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุดต่อความสนใจในการปรับปรุงการผลิต ซึ่งบ่งชี้ว่าเกษตรกรที่มีภาระหนี้สินมีแรงจูงใจสูงในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต เพื่อให้สามารถสร้างรายได้และชำระหนี้ได้ นอกจากนี้จำนวนสมาชิกครอบครัวที่ช่วยทำการเกษตรและพื้นที่การปลูกข้าวโพดก็มีผลเชิงบวกต่อทัศนคติการปรับเปลี่ยน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความพร้อมในด้านแรงงานและขนาดการลงทุน เกษตรกรที่มีแรงงานในครอบครัวเพียงพอและพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสมมักจะมี ความมั่นใจในการทดลองใช้เทคโนโลยีหรือวิธีการใหม่มากกว่า

1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงลบต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยนการผลิต ซึ่งอาจเป็นเพราะเกษตรกรที่มีรายได้สูงรู้สึกว่าจะไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ให้ผลตอบแทนที่ดีอยู่แล้ว หรืออาจมีความเสี่ยงน้อยกว่าในการรักษาวิธีการผลิตเดิม ขณะเดียวกัน สภาพตลาดก็แสดงผลเชิงลบต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยนการผลิต ซึ่งอาจหมายความว่าเมื่อสภาพตลาดดี เกษตรกรอาจไม่เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต หรืออีกแง่หนึ่งคือความไม่แน่นอนของตลาดทำให้เกษตรกรไม่กล้าลงทุนในการปรับเปลี่ยนการผลิตใหม่ที่อาจมีความเสี่ยงและต้องการระยะเวลาในการปรับตัว

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสนใจการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม			
	B	Beta	t	Sig.
เพศ	-0.055	-0.044	-0.881	0.379
อายุ	0.005	0.080	1.364	0.173
การศึกษา	0.221	0.163	2.966	0.003
รายได้	-0.456	-0.201	-3.816	0.000
ประสบการณ์	-0.140	-0.113	-1.909	0.057
จำนวนสมาชิกที่ช่วยทำการเกษตร	0.072	0.110	2.200	0.028

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม			
	B	Beta	t	Sig.
พื้นที่การปลูกข้าวโพด	0.180	0.110	2.221	0.027
หนี้สิน	0.433	0.222	4.317	0.000
ตลาด	-0.014	-0.174	-3.391	0.001
การเข้าร่วมโครงการรัฐ	0.160	0.107	2.153	0.032
ค่าคงที่	3.354		15.614	0.000
R² = 0.207 (20.70%)		F = 9.145		Sig. of F = < .001

2. แนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากการวิเคราะห์ระดับความสนใจและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจข้างต้น สามารถกำหนดแนวทางการปรับโครงสร้างการผลิต การเกษตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ประกอบด้วย ประการแรก การปรับโครงสร้างการผลิตควรเริ่มต้นจากกลุ่มเกษตรกรที่มีแรงจูงใจสูง ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่าเป็นกลุ่มที่มีหนี้สิน มีการศึกษาค่อนข้างสูง มีพื้นที่เพาะปลูกพอสมควร และเคยเข้าร่วมโครงการภาครัฐมาก่อน กลุ่มนี้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง โดยแรงจูงใจหลักมาจากความจำเป็นในการเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน การมุ่งเป้าไปที่กลุ่มนี้ในระยะแรกจะช่วยให้เกิดตัวอย่างความสำเร็จที่สามารถนำไปสู่การขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สอง รูปแบบการสนับสนุนควรให้ความสำคัญกับเงินทุนเป็นอันดับแรก เนื่องจากเกษตรกรให้ความสนใจสูงสุดต่อปัจจัยนี้ การสนับสนุนทางการเงินควรมีความยืดหยุ่น เช่น แห่เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เงินอุดหนุนสำหรับการลงทุนเริ่มต้น หรือการรับประกันรายได้ในช่วงเปลี่ยนผ่าน เพื่อลดความเสี่ยงทางการเงินที่เกษตรกรต้องเผชิญ ควบคู่ไปกับการสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับระดับการศึกษาและทักษะของเกษตรกร โดยเน้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบเรียนรู้จากการปฏิบัติ มีแปลงสาธิตในพื้นที่จริง และมีการติดตามให้คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง ประการที่สาม การปรับโครงสร้างการผลิตควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและความเข้มแข็งของชุมชน การรวมกลุ่มไม่เพียงแต่ช่วยในการจัดหาปัจจัยการผลิตและการตลาดเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยน กลุ่มเกษตรกรควรได้รับการเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการ การวางแผนการผลิต และการเข้าถึงตลาด ประการที่สี่ การปรับโครงสร้างการผลิตควรคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทในพื้นที่ โดยเฉพาะลักษณะภูมิประเทศ

ที่เป็นพื้นที่ลาดชันบนที่สูง ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญในการจัดการเศษซากพืชด้วยวิธีอื่นนอกจากการเผา แนวทางการปรับโครงสร้างควรเสนอทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น การปลูกพืชที่มีเศษซากน้อย การใช้เทคนิคการจัดการเศษซากที่เหมาะสมกับพื้นที่ลาดชัน การส่งเสริมระบบเกษตรผสมผสาน หรือการปลูกพืชยืนต้นที่ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ พร้อมทั้งสร้างรายได้ระยะยาว และประการสุดท้าย การปรับโครงสร้างการผลิตควรมีกลไกการสนับสนุนด้านตลาดที่ชัดเจน เนื่องจากพบว่าสภาพตลาดมีผลเชิงลบต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยน แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรต้องการความมั่นใจในเรื่องช่องทางการจำหน่าย และราคาที่เป็นธรรม การสร้างตลาดรองรับผลผลิตใหม่ การเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการและผู้บริโภค และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มจึงเป็นส่วนสำคัญของการปรับโครงสร้างการผลิตที่ยั่งยืน โดยมีกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้

2.1 โครงสร้างการบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของทุกระดับ/หน่วยงาน/ชุมชน แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับนโยบาย คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทเป็นกลไกขับเคลื่อนระดับสูง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เป็นประธาน และมีองค์ประกอบจากผู้แทนหน่วยงานระดับนโยบายต่างๆ เช่น หัวหน้าส่วนราชการระดับจังหวัด ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง และผู้แทนจากภาคเอกชน เป็นต้น คณะกรรมการมีการประชุมทุกไตรมาส เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา จัดสรรทรัพยากร ติดตามความก้าวหน้า และแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายที่เกินขอบเขตอำนาจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ความสำคัญของคณะกรรมการนี้คือการสร้างการบูรณาการงบประมาณและทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการจัดทำแผนงบประมาณบูรณาการประจำปีที่ปรับให้สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงาน “การได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดและมีความเข้าใจปัญหาเชิงพื้นที่ทำให้โครงการต่างๆ มีมือประสานและได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานในระดับจังหวัด” (เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชในพื้นที่, การสัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568) 2) ระดับปฏิบัติการ คณะทำงานเฉพาะประเด็น การทำงานระดับปฏิบัติการดำเนินการผ่านคณะทำงานย่อยที่ตั้งขึ้นตามประเด็นปัญหาหรือโอกาสในการพัฒนา เช่น คณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่อำเภอแม่แจ่มแบบบูรณาการ ที่รวมผู้แทนจากอำเภอ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง องค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรอำเภอ สถาบันการศึกษาภาคเอกชน (เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เช่น ทรูลทำ ร้านไอ้กะจู้) และภาคประชาสังคม (มูลนิธิพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิไทยรักษ์ป่า และกลุ่มฮักแม่แจ่ม) คณะทำงานมีการประชุมสม่ำเสมอและมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งสร้างความรับผิดชอบร่วมและความเป็นเจ้าของผลลัพธ์ร่วมกัน “การขับเคลื่อนของคณะทำงานระดับอำเภอ หรือระดับตำบลมีความสำคัญต่อการแบ่งปันข้อมูล การวางแผนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งเอกชน ท้องถิ่น อำเภอ หรือภาคประชาสังคมต่างๆ จะทำให้การทำงานเป็นก้อนเป็นเนื้อเดียวกัน พูดภาษาและเข้าใจต่อกันจากข้อมูล ข้อเท็จจริง” (ภาคประชาสังคมในพื้นที่, การสัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2568) และ 3) ระดับพื้นที่ เครือข่ายชุมชนและกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ระดับพื้นที่เป็นการทำงานร่วมกับชุมชน

และกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง เช่น กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) สมาชิกท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในการพัฒนา โครงสร้างการทำงานในระดับนี้มักเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่มีความยืดหยุ่น มีการเชื่อมโยงกับคณะทำงานระดับปฏิบัติการผ่านตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือก ทำให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูลและความต้องการจากระดับพื้นที่ขึ้นสู่การตัดสินใจได้ “เครือข่ายพวกเรา (ท้องถิ่น ท้องที่) ร่วมแรงรวมใจในเต็มที่ พยายามประสานข้ามบ้าน ตำบล บางชุมชน ก็มีกลุ่มเกษตรกรที่แชร์ผลผลิตร่วมกัน ที่ประสานกับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือภาควิชาการเข้ามาเป็นกระตุ่นให้ชุมชนปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตที่สามารถเลือกได้หลากหลาย” (ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่, การสัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2568)

2.2 กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) การจัดทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Mapping) การสร้างการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพเริ่มต้นจากการเข้าใจว่าใครคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง อำเภอมแม่แจ่มได้ดำเนินการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างละเอียด โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) หน่วยงานภาครัฐ (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (3) สถาบันการศึกษาและองค์กรวิจัย และ (4) ภาคเอกชนและประชาสังคม การวิเคราะห์ไม่ได้หยุดเพียงการระบุตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ยังรวมถึงการวิเคราะห์บทบาทและอำนาจหน้าที่ ความสนใจและแรงจูงใจทรัพยากรและความเชี่ยวชาญ รวมถึงความสัมพันธ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ 2) การวิเคราะห์จุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสของแต่ละหน่วยงาน แต่ละหน่วยงานมีจุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสที่แตกต่างกัน มีการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อระบุคุณลักษณะเหล่านี้ของแต่ละหน่วยงาน เช่น หน่วยงานบางแห่งอาจมีความเชี่ยวชาญทางวิชาการแต่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ในขณะที่หน่วยงานอื่นอาจมีงบประมาณแต่ขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญ การวิเคราะห์นี้ช่วยให้สามารถมองเห็นโอกาสในการเสริมจุดแข็งและชดเชยข้อจำกัดระหว่างหน่วยงานนำไปสู่การทำงานร่วมกันที่เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น 3) การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกหน่วยงาน การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกหน่วยงานเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในอำเภอมแม่แจ่มมีการจัดหลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงแบบบูรณาการสำหรับเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานแบบบูรณาการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของตนกับการพัฒนาในพื้นที่ เป็นผู้ส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการภายในหน่วยงาน และเป็นแหล่งความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม และ 4) ศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ การรวบรวมข้อมูลจากทุกหน่วยงาน อำเภอมแม่แจ่มได้พัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ (Mae Chaem Integrated Data Center: MIDC) ที่รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ และจัดระบบให้สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ศูนย์ข้อมูลนี้ประกอบด้วยข้อมูลหลายประเภท เช่น ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่และประชากร ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลการผลิตทางการเกษตร ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลโครงการพัฒนาต่างๆ เป็นต้น

การรวบรวมข้อมูลนี้ทำให้เกิดฐานข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นปัจจุบัน ลดความซ้ำซ้อนในการเก็บข้อมูล และทำให้การวางแผนและตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเดียวกัน

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ ดังนี้

1.1 ลักษณะและบริบทของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม เกษตรกรส่วนใหญ่มีลักษณะที่สะท้อนถึงความท้าทายในการปรับโครงสร้างการผลิต ได้แก่ เป็นเพศชายวัยกลางคน (อายุเฉลี่ย 45.17 ปี) มีการศึกษาต่ำ (ร้อยละ 64.09 ต่ำกว่า ม.6) และมีรายได้น้อย (ร้อยละ 50.28 ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน) โดยเฉพาะการที่เกษตรกรรุ่นใหม่มีเพียงร้อยละ 8.56 สะท้อนถึงปัญหาการขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ที่จะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของภาคเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (2003) เกี่ยวกับการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovations) ที่ระบุว่าระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับและนำนวัตกรรมมาใช้ นอกจากนี้ สภาพหนี้สินของเกษตรกร (ร้อยละ 83.15) ส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการลงทุนทางการเกษตร (ร้อยละ 74.59) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่างับการลงทุนในระบบการผลิตปัจจุบัน ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต มีสอดคล้องกับการศึกษาของวิวัฒน์ ไหมแก้ว และมนฤดี มูลคำ (2557, หน้า 244-255) การเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรในบริบทของอนาคตโลก พบว่า ผลกระทบต่อการดำเนินการในภาคเกษตรเป็นอย่างมาก โดยที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาคการเกษตรนั้นยากที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงได้

1.2 ความสนใจและความต้องการในการปรับโครงสร้างการผลิต เกษตรกรมีความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.99) โดยต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.32) รองลงมาคือความรู้และเทคโนโลยี (ค่าเฉลี่ย 4.18) และการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (ค่าเฉลี่ย 4.10) ความสนใจในระดับมาก โดยสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมที่ถูกลงแผน (Ajzen, 1991, pp. 179-211) ที่อธิบายว่าความตั้งใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดจากทัศนคติบรรทัดฐานทางสังคม และการรับรู้ความสามารถในการควบคุม โดยเงินทุนถือเป็นปัจจัยควบคุมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากการลงทุนในระบบการผลิตรูปแบบใหม่ต้องใช้เงินทุนสูงในช่วงเริ่มต้น การให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของเกษตรกรสะท้อนถึงการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของทุนทางสังคม (Social Capital) ในการสร้างอำนาจต่อรองและแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ชาญชัย คำจำปา และภักดี

โพธิ์สิงห์ (2564, หน้า 131-142) ที่เน้นความสำคัญของการรวมกลุ่มเกษตรกรในการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงนวัตกรรมและตลาด

1.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความซับซ้อนที่น่าสนใจ โดยหนึ่ง สันกลับมีผลเชิงบวกต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยนสูงสุด ซึ่งแตกต่างจากสมมติฐานทั่วไป แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่มีภาระหนี้สินมีแรงจูงใจสูงในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุน เพื่อให้สามารถชำระหนี้ได้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของกวิณ มุสิกกา, สุขชนนี เมธิโยธิน และบรรพต วิรุณราช (2562, หน้า 111-125) พบว่า แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย ได้แก่ 1) มุ่งเน้นคุณภาพผลผลิตและความต้องการของตลาด 2) สร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง และ 3) ประกันราคาผลผลิตและหาตลาดเพื่อรองรับและช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรที่ได้รับบาดเจ็บจากภัยธรรมชาติ 4) ให้ความรู้การปลูกพืชให้เหมาะสมสภาพอากาศ 5) ลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ขยายวงเงินกู้ และเพิ่มช่องทางการเข้าถึง 6) สนับสนุนเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์และการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตร 7) การลดต้นทุนการผลิต ในทางตรงกันข้าม รายได้และสภาพตลาดกลับมีผลเชิงลบต่อความสนใจ ซึ่งอาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดอคติแบบคงสภาพเดิมที่เกษตรกรที่มีรายได้ดีหรือมีตลาดที่แน่นอนอยู่แล้วอาจไม่เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงหรือไม่กล้าเสี่ยงในการปรับเปลี่ยนการผลิตใหม่

2. แนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

2.1 แนวทางการปรับโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ จากการวิเคราะห์ความสนใจและปัจจัยที่มีอิทธิพล ผลการวิจัยนำเสนอแนวทางการปรับโครงสร้างการผลิต 5 ประการ ได้แก่ 1) การมุ่งเป้าไปที่กลุ่มเกษตรกรที่มีแรงจูงใจสูง 2) การให้ความสำคัญกับการสนับสนุนด้านเงินทุน 3) การส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร 4) การคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทพื้นที่ และ 5) การสร้างกลไกการสนับสนุนด้านตลาดที่ชัดเจน แนวทางเหล่านี้สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการตลาดแบบมีกลุ่มเป้าหมาย (Target Marketing) ที่เน้นการระบุและมุ่งเป้าไปที่กลุ่มที่มีความพร้อมสูงสุดก่อน เพื่อสร้างตัวอย่างความสำเร็จที่สามารถขยายผลได้ นอกจากนี้ การเน้นความสำคัญของการสนับสนุนด้านการเงิน และการสร้างตลาดรองรับสอดคล้องกับแนวคิดของพิพัทธเวศ วันนาร (2565, หน้า 263-280) เกี่ยวกับความสำคัญของกลไกตลาดและการสร้างห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ที่เชื่อมโยงเกษตรกรกับตลาดอย่างเป็นธรรม ส่วนการคำนึงถึงบริบทพื้นที่ลาดชันบนที่สูงแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในข้อจำกัดทางกายภาพที่จำเป็นต้องมีทางเลือกที่เหมาะสม เช่น การปลูกพืชที่มีเศษซากน้อย หรือการใช้เทคนิคการจัดการเศษซากที่เหมาะสมกับพื้นที่ลาดชัน

2.2 โครงสร้างการบริหารจัดการแบบพหุระดับ การพัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการ 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับนโยบาย คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2) ระดับปฏิบัติการ คณะทำงานเฉพาะประเด็น และ 3) ระดับพื้นที่ เครือข่ายชุมชนและกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์

สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารจัดการแบบพหุระดับ (Multi-level Governance) ของ Hooghe และ Marks (2001) ที่เน้นการกระจายอำนาจและการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างระดับต่างๆ การมีคณะกรรมการระดับนโยบายที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานแสดงให้เห็นถึงการสร้างเจตจำนงทางการเมือง และการมอบอำนาจในการตัดสินใจในระดับสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการบูรณาการ ตามที่ณมน ธนินธยางกูร และวัลลภลักษณ์ เทียงดาห์ (2568, หน้า 124-133) ได้กล่าวถึง การจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะประเด็นในระดับปฏิบัติการสอดคล้องกับรูปแบบขององค์กรเชิงหน้าที่ที่เน้นการรวมตัวของผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะเจาะจง ในขณะที่การสร้างเครือข่ายชุมชนในระดับพื้นที่สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบฐานรากที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

2.3 กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมและการบูรณาการ ผลการวิจัยนำเสนอกลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม 4 ประการ ได้แก่ 1) การจัดทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) การวิเคราะห์จุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสของแต่ละหน่วยงาน 3) การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกหน่วยงาน และ 4) การพัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ กลยุทธ์เหล่านี้สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจัดทำแผนที่สอดคล้องกับแนวคิดของศรีติ ภูมิโพธิ์ (2556) ที่เน้นความสำคัญของการระบุและเข้าใจความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเป็นรากฐานของการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์จุดแข็งและข้อจำกัดของแต่ละหน่วยงานสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดมุมมองเชิงทรัพยากรที่มองว่าการรวมทรัพยากรและความสามารถที่แตกต่างกันจะสร้างคุณค่าร่วมที่มากกว่าผลรวมของส่วนย่อย การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงสะท้อนถึงความสำคัญของทุนมนุษย์ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ส่วนการพัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการสอดคล้องกับแนวโน้มการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ตามที่ วรารัตน์ บุญเรืองจักร, สันญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร (2559, หน้า 203-220) ได้เน้นถึงความสำคัญของการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจ ซึ่งช่วยลดความซ้ำซ้อนในการเก็บข้อมูล และทำให้การวางแผนและตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเดียวกันและเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับพื้นที่

1.1 การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืนของนโยบาย ควรถูกผลักดันผ่านกลไกที่เป็นทางการ เช่น ข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) และการเชื่อมโยงกับตัวชี้วัด (KPI) ของหน่วยงาน เป็นต้น

นอกจากนี้การลงทุนในการพัฒนาบุคลากรให้เป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” และการสร้างความตระหนักรู้ในภาคส่วนต่างๆ จะช่วยให้โมเดลการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองมากขึ้น

1.2 การส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดทางการเกษตร ควรหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำการเกษตร อาจพิจารณารูปแบบการทำเกษตรสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีสูง มีการจัดการอย่างเป็นระบบ และมีตลาดรองรับชัดเจน

1.3 การมุ่งเข้าไปไปที่กลุ่มที่มีความเปราะบางสูงและสร้างแรงจูงใจเชิงบวก ควรพุ่งเป้าไปที่การสร้างแรงจูงใจผ่านการสนับสนุนเงินทุนและการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเปลี่ยนจากการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนต่ำไปสู่ระบบการผลิตที่มีความยั่งยืนและสามารถปลดหนี้สินได้ในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะวิจัยทั้งต่อไป

2.1 การศึกษาประสิทธิภาพและความยั่งยืนของศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ ควรมีการวิจัยติดตามเพื่อประเมินประสิทธิภาพการทำงานจริงของระบบนี้ รวมถึงความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ คุณภาพและความถูกต้องของข้อมูล การใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการวางแผน และตัดสินใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความยั่งยืนในการบำรุงรักษาและพัฒนาระบบต่อเนื่อง

2.2 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในบริบทพื้นที่และสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้รูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทแตกต่างกัน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในการปรับโครงสร้างการผลิตเกษตรเป็นกระบวนการที่ได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบ สะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ กลไกการดำเนินงานหลักประกอบด้วยโครงสร้างการบริหาร 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างชัดเจนและเป็นขั้นตอน กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ และการสร้างตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการจัดการข้อมูลและสนับสนุนการตัดสินใจ ส่วนแนวทางการพัฒนาให้มีความสำคัญกับความยั่งยืนและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเชื่อมโยงกระบวนการตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์ผ่านการมีส่วนร่วมไปจนถึงการสร้างความรู้ใหม่ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การใช้เทคโนโลยี และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กวิณ มุสิกกา, สุชนนี เมธิโยธิน และบรรพต วิรุณราช. (2562). แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(1), 111-125. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/137839>

ชาญชัย คำจำปา และภักดี โพธิ์สิงห์. (2564). นวัตกรรมด้านการเกษตรเพื่อประโยชน์สาธารณะ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 5(3), 131-142. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JLGISRRU/article/view/253625>

ณมน ธนินธญากร และวัลลักษณ์ เทียงดาห์. (2568). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 9(1), 124-133. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/reru/article/view/284912/188460>

ธีรพงศ์ บริรักษ์. (2562). ถอดบทเรียนวิกฤต PM 2.5. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสต์เทิร์นเอเชีย*, 13(3), 44-58. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/EAUHJSci/article/view/231508>

นิพนธ์ พัวพงศกร, สุทธิภัทร ราชคม และกำพล ปั่นตะกั่ว. (2567). ปัญหาฝุ่น PM 2.5: แนวทางป้องกัน-ลดเผาในที่โล่ง และร่าง พ.ร.บ.งบฯ 67. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ).

พิพัทธ์เวศ วันนาร. (2565). การค้าเสรี: ความท้าทายหรือโอกาสสำหรับภาคอุตสาหกรรมการเกษตร. *Journal of Modern Learning Development*, 7(7), 263-280.

- วรารัตน์ บุญเรืองจักร, สัญญา เคณาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2559). การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจ. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 16(2), 203-220. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/article/view/78819/63110>
- วิวัฒน์ ไมเกินสาร และมนฤดี มูลคำ. (2557). การเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรในบริบทของอนาคตโลก. *ปัญญาพิวัฒน์สาร*, 5(ฉบับพิเศษ), 244-255. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pim-journal/article/view/20113>
- ศรติ ภูมิโพธ. (2556). การค้าเสรี: เครือข่ายการบริหารเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: กรอบแนวคิดเชิงพลวัตระบบ. *วารสารร่วมพฤษภ มหาวชิวิทยาลัยเกริก*, 13(2), 1-18. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/romphruekj/article/view/62151>
- แสงดาว กองใจ, สมคิด แก้วทิพย์, เฉลิมชัย ปัญญาดี และบงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2565). การยึดมั่นผูกพันในงานและหนุนเสริมขับเคลื่อนหุ้นส่วนทางสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคัญวันจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 22(3), 387-397. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/254371>
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ. (2567). *รายงานสรุปสถานการณ์ไฟฟ้าและหมอกควันด้วยเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศปี 2567*. กรุงเทพฯ: สำนักประยุกต์และบริหารภูมิสารสนเทศ.
- สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่. (2568). *รายงานการประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดเชียงใหม่และการประชุมคณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: กลุ่มงานอำนวยการจังหวัดเชียงใหม่.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่. (2567). *ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเชียงใหม่*. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/chiangmai-dwl-files-461291791090>
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. https://www.researchgate.net/publication/272790646_The_Theory_of_Planned_Behavior
- Hooghe, L., & Marks, G. (2001). *Multi-Level Governance and European Integration*. New York: Lanham, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Muhammad Isa Abdurrahman, Sukalpaa Chaki, Gaurav Saini. (2020). *Stubble burning: Effects on health & environment, regulations and management practices*. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666765720300119>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations*. (5rd ed.). A Division of Macmillan Publishing. New York, NY: Free Press.

Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*, 141(10), 2417-2431. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006320708002693>